

KÄRNVAPEN EN OAVSLUTAD HISTORIA DE MÅSTE FÖRSVINNA

Maj Britt Theorin
tidigare nedrustningsambassadör

Göteborg 2 maj 2007

Inter armis silent leges.

När våldet talar, tiger lagarna. Och ju brutalare våldet är, desto tystare blir lagarna. Tystnaden var förödande när övergreppen på Hiroshima och Nagasaki begicks. När oskyldiga civila människor i flera generationer blev offer för militära teknologiska framgångar. Först många år efter den 6 augusti 1945 började sanningen nå inte bara hibakusha – atombombens offer – utan också oss i västvärlden. Och ett globalt arbete mot kärnvapen växte fram.

Vetenskapsmän, forskare, författare, läkare, kulturarbetare började använda sina erfarenheter och kunskaper i kampen mot atomvapen. Journalister avslöjade i vilka städer militärer i öst och väst tänkt sig placera ut s k medeldistanskärnvapen, som på 5 minuter kunde nå fienden. Städer som skulle bli omedelbara mål för fiendesidan. Journalisterna avslöjade också neutronbomben; ett atomvapen som sparade byggnader och material och effektivt dödade levande varelser. Och folkopinionen växte och 100.000-tals människor i Europa stoppade såväl neutronbomben som utplaceringen av medeldistanskärnvapen.

Debatten gick hård mellan de politiker som krävde att kärnvapen skulle försvinna och de som trodde på "avskräckningens" teorier. Själv skälldes jag ut av Carl Bildt för att sitta i Gorbatsjevs knä när jag krävde ett stopp för utvecklingen av nya kärnvapen. Gorbatsjev lärde jag känna långt senare i arbete med internationella Gröna Korset. En klok politisk ledare som öppnade för internationell kontroll och avskaffande av kemiska vapen men framförallt trodde och tror på andra lösningar än kärnvapen.

Nu är det tyst i folkopinionen och bland politikerna om kärnvapen. Då lyckades vi alltså att avskaffa kärnvapen? Eller?! Nej, tyvärr! Kärnvapen är en oavslutad historia. Vi måste på nytt väcka en stark folkopinion för ett totalt avskaffande av alla kärnvapen.

När våldet talar tystnar lagarna. Nu talar USAs ledare om och planerar för att **använda** kärnvapen mot nationerna man inte gillar även om de inte har kärnvapen, utan att världsupinionen reagerar. Nu kan USA trots förbud i inter-

nationell lag utan starka reaktioner bland politiker eller folkopinion utveckla nya penetreringskärnvapen, sk bunker-bustervapen.

Land skall med lag byggas. Detta gäller också det internationella samfundet. Utan lagar gäller den starkes rätt med förödande konsekvenser. Det lärde vi oss av andra världskriget. Därför måste den internationella rätt som FN-stadgan utgör upprätthållas inte minst mot den uppluckring av internationell lag som framför allt Bush-administrationen gör sig skyldig till. Preventive attack eller förebyggande anfall finns i den nya amerikanska doktrinen och tillämpades i Irak-kriget. Men förebyggande anfall står i klar strid med FN-stadgans vars viktigaste princip är förbudet att starta krig. Sverige och andra länder måste kräva att FN-stadgan följs och fördöma varje brott mot den.

Utän att rodna sa Richard Perle – en av hökarna som utformat den nya amerikanska politiken att förebyggande anfall var inte något konstigt; det var bättre att slå till först innan någon annan hann! Men det var just det världen underkände när FN skapades 1945. FN förbjöd den starke rätten att slå till först och bestämde att krig skulle vara förbjudet. Endast försvar om man anfölls till dess att säkerhetsrådet sammanträdde.

Land skall med lag byggas. Det gäller också för kärnvapen. Kärnvapen kan bara minskas och helt försvinna genom internationella avtal och kontroll. Varje vapen som tillverkas kommer förr eller senare att användas. Så också kärnvapen, som **har** använts mot Hiroshima och Nagasaki med förödande konsekvenser också mot kommande generationer.

Alla kanske inte kan åka till Hiroshima för att möta hibakusha eller gå på museet och beskåda de förödande konsekvenserna av den med dagens mått lilla atom-bomb som fälldes där. De som gjort det glömmer aldrig den ganska stora stenvari skuggan av en människa är inbränd – man eller kvinna vet vi inte – men skuggan är allt som blev kvar vid den fruktansvärda hettan. Eller den hoptryckta och brända lilla trehjulingen som är allt som blev kvar av den lilla grabben när bomben fälldes.

KÄRNVAPEN

Visste ni att just nu i detta ögonblick finns det tusentals kärnvapen på strids-spetsar, ubåtar, fartyg eller flyg, omedelbart färdiga för avfyrning”. Färdiga att inom en minut skickas iväg mot människor i både öst och väst?

Visste ni att det finns kärnvapen som är så små att de kan bäras i en vanlig resväska? Omkring 700 i USA och flera hundratals i Ryssland utanför varje avtal eller kontroll. Visste ni att världens lager av kärnvapen idag har 700 gånger den

sprängkraft som användes under förra seklets alla tre krig, vilka dödade 44 miljoner människor? 700 gånger mer sprängkraft!

Visste ni att kostnaderna för kärnvapnen 1945-2000 var 8 trillioner dollar? (8000 000 000 000) Och då är inte kostnaderna för deras förstörelse eller för deras avfall inräknat. De kostnaderna har överhuvudtaget inte räknats med, vilket vi får erfara i Barents hav och andra kärnvapenplatser. Det finns inte pengar att ta hand om sönderrostade kärnvapenubåtar eller rensa förstörda provplatser.

Visste ni att taktiska kärnvapen, som är konstruerade att användas i direkt krigföring utan några restriktioner kan bli utplacerade i de nya NATO-länderna runt om Rysslands gränser? Ett NATO som många talar sig varma för att Sverige skall gå med i. Ett NATO vars försvar vilar på de franska och engelska kärnvapen.

Visste ni att det fortfarande finns många tusentals strategiska och medeldistans-kärnvapen runt om i världen, som av misstag kan avfyras och därigenom starta ett kärnvapenkrig, som dödar varje levande mänsklig varelse på jorden? Endast kackerlackor och råttor kommer att överleva denna nukleära vinter.

När Bush och Putin för några år sedan skrev under avtalet om minskning av kärnvapenarsenalerna med 60% borde det skapa upprymdhet och till och med firande. Äntligen rör vi oss i rätt riktning kunde man tycka. Och visst har de strategiska kärnvapnen minskat. Men innan vi firar måste vi faktiskt läsa det finstilla.

Vad döljer sig bakom den massiva marknadsföringen av en storstilad kärnvapen-nedrustning? Verklig vilja eller en skenmanöver för att dölja en upprustning av nya kärnvapen? Jag menar att Alva Myrdals kritik i "Spelet om nedrustningen" på nytt är berättigad. Bush ljuger när han säger att vi med detta avtal lagt det kalla kriget bakom oss, menar forskaren Stephen Young, från Federation of American Scientist och Union of Concerned Scientist. Young har kritiskt granskat den amerikanska kärnvapenpolitiken.

Bush-Putin överenskommelsen kräver att strategiska kärnvapen *on alert* dvs i omedelbar stridsberedskap skall minskar från omkring 6.000 vardera till mellan 1700 till 2200 till år 2012 dvs om fem år. Det låter bra men det är viktig att komma ihåg att 1700 kärnvapen per sida är tillräckligt för att utplåna 3.000 städer. Det är inte tillräckligt att ha kvar 1700 omedelbart stridsberedda. **Alla** kärnvapen skall naturligtvis tas ur omedelbar stridsberedskap. Fördraget, i stället för det handslag som Bush ville nöja sig med, har allvarliga brister.

Många av de kärnvapen, som skall tas ur högsta stridsberedskap ska inte förstöras – bara lagras så att de på nytt skall kunna sättas in igen. Bush-administrationen planerar att behålla minst 2400, som åter kan sättas i funktion inom veckor och 4600 som inom tre år åter kan användas. Därtill planerar USA att behålla flera tusen fler, som efter en längre tid kan utplaceras. Totalt kommer USA att behålla möjligheten att utplacera omkring 15.000 kärnvapen även om det skulle ta några år att uppnå denna nivå, säger Young.

Fördraget gäller bara strategiska kärnvapen; dvs långdistanskärnvapen på land, ubåtar och flygplan avsedda för mål i USA respektive Ryssland och begränsar inte de tiotusentals taktiska kortdistanskärnvapen, som är det verkliga hotet för Sverige och andra icke-kärnvapenländer.

Bakom Bush storstilade utspel om nedrustning av strategiska kärnvapen döljer sig emellertid planer på såväl en upprustning i rymden – också av kärnvapen – som utveckling av en ny typ av kärnvapen. Båda visserligen förbjudna i internationella avtal, men det tycks inte störa den amerikanska administrationen.

USA:s kärnvapenplan NPR (Nuclear Posture Review) avslöjar planer på nya kärnvapen, som kärnvapenlaboratorierna i skuggan av den 11 september snabbt fått stöd för. Två senatorer har redan fått genom sina krav att utveckling och produktion av små, användbara *bunker busters* typ av kärnvapen skall studeras.

Dessa bunker-busters eller djuppenetrerande kärnvapen kallas ibland för mini-kärnvapen, men det är en förrädisk term - en enda bomb dödar visserligen inte hundratusentals människor, men väl tiotusentals.

En utveckling och användning av denna typ av kärnvapen är ett brott mot såväl icke-spridningsfördraget som provstoppsavtalet som USA skrivit under.

Det kanske mest allvarliga i NPR är att USA förbereder sig för första gången att *använda* kärnvapen mot 7 utpekade länder- Kina, Ryssland, Irak, Libyen, Nordkorea, Iran och Syrien – av vilka fem såvitt vi vet är kärnvapenfria.

I USAs försvarsbudget för 2004 lyfte Bush förbudet att forska om s.k. lågstrålande kärnvapen och anslog 15 miljoner dollar för fortsatt forskning om s.k. bunker-bustervapen. Det tio år gamla förbudet om forskning av lågstrålande kärnvapen upphävdes för ett år sedan med argumentet att man måste behålla teknologin för att utveckla nya kärnvapen för att möta hot av massförstörelsevapen.

Såväl USA som Ryssland har i icke-spridningsfördraget utlovat att avskaffa **alla** kärnvapen, inte att lägga gamla kärnvapen i lager för att utveckla nya.

USAs planer på utplacering av kärnvapenramper i Polen och andra östeuropeiska stater utgör ett verkligt hot mot Ryssland och verkar i rakt motsatt riktning mot en kärnvapenkapprustning.

Putin talade 2005 om att Ryssland utvecklar en ny typ av kärnvapen, som ingen annan har, vilket i sig också kan leda till en ny kärnvapenkapprustning. Bush-Putin avtalet och planerna på nya kärnvapen uppfyller på intet sätt åtagandet i icke-spridningsfördraget. Har den svenska regeringen protesterat mot detta?

Och USAs militärer hotar med s.k. mini-kärnvapen. Nu utreder man möjligheten att använda s.k. bunker-buster kärnvapen nästa gång de får säker information om var Usama bin Ladin finns. Bin Ladin anses gömma sig i gränsområdet mellan Afghanistan och Pakistan. Och hittills har man ju funnit honom många gånger. Att använda kärnvapen i den jakten är huvudlöst och särskilt i områden gränsande till de båda kärnvapenländerna Kina och Indien. Hela Mellanöstern kan exploderas. Har den svenska regeringen protesterat mot detta?

NPT – icke-spridningsfördraget – är det viktigaste internationella avtal vi har mot kärnvapen. I det fördraget förbinder sig icke-kärnvapenländer att inte skaffa kärnvapen mot att kärnvapenmakterna förbinder sig att steg för steg avskaffa sina kärnvapen.

Den internationella domstolen i Haag har klargjort att hot om eller användning av kärnvapen inte står i överensstämmelse med internationell lag; dvs det är förbjudet att hota med eller använda kärnvapen. Hur lyckades vi med detta? Detta beslut är ett utmärkt exempel på hur folkrörelser med stor kunskap kan påverka politiska beslut.

Olof Palme var den första som vid FN:s 40-årsjubileum tog upp tanken att olagligförklara kärnvapen. I början av 90-talet arbetade Internationella Jurister mot Kärnvapen fram en pm med alla motargument mot regeringarnas vilja att behålla kärnvapen och förslag till hur ett förbud skulle formuleras. Vid två tillfällen i FN:s generalförsamling fördes frågan fram av alliansfria länder; dock inte av Sverige. Den första gången såg jag själv hur USAs representanter gick in i de alliansfrias möten och bokstavligen talade hotade förslagsländerna bl a med att dra tillbaka ekonomiskt stöd. Nästa år hade länderna organiserat sig och lyckades driva genom ett beslut att frågan skulle föras till den internationella domstolen i Haag för att höra deras synpunkter.

Nu var det politikernas sak att agera genom att driva på sina regeringar. Domstolen i Haag vände sig till sina medlemsländer med samma förfrågan innan den själv skulle fälla utslaget och den dåvarande svenska regeringen - Bildts regering – ville inte svara. Självt hade jag lagt en flerpartinotion i riksdagen,

agerat i utrikesutskottet med hjälp av Jurister Mot Kärnvapens promemoria och fått hela riksdagen utom moderaterna att säga att användning av kärnvapen var ett brott mot internationell lag.

När endast två dagar återstod tills svaret skulle vara inne, vände jag mig till vår gruppleddare Ingvar Carlsson, som gav mig i uppdrag att formulera ett brev till Carl Bildt som för kännedom skulle tillställas de andra partiledarna. I brevet påmindes Bildt om riksdagens ställningstagande och förutsattes svara i enlighet därmed. Så skedde också några timmar innan tidsfristen löpte ut. Vi var uppenbart tillräckligt många som agerade och domstolen fällde utslaget att hot om eller användning av kärnvapen inte står i överensstämmelse med internationell lag.

Utslaget från den Internationella Domstolen i Haag kom i slutarbetet med Canberra-kommissionen och fördes in i vår rapport.

CANBERRA-KOMMISSIONEN

Många förslag har förts fram för att minska och så småningom avskaffa alla kärnvapen. Ett helhetsgrepp togs av den s.k. Canberrakommissionen, bestående av 16 män och en kvinna; jag själv. Bland oss fanns t.ex. förre försvarsministern i USA Robert Mc Namara, som helt ändrat uppfattning, förre statsministern i Frankrike Michel Rochard och professor Joseph Rotblat, grundare av Pugwash och mottagare av Nobels Fredspris 1995 och tidigare fyrstjärnige generalen Lee Butler, ansvarig för den amerikanska marinens kärnvapenarsenaler.

Lee Butler är värd sin egen mässä. Genom sitt ansvar för den amerikanske marinens kärnvapenarsenaler och den som hade tummen på avtryckaren, hade han bokstavligen talat insett hur fullständigt omöjliga kärnvapen var. Han berättade hur vi flera gånger varit mycket nära ett fullständigt kärnvapenkrig på grund av misstag. När fiendes kärnvapen på väg i sista stund upptäcktes vara en måsflock eller när uttröttade soldater gjorde missbedömningar av förödande art. Han var fullständigt övertygad om att **alla** kärnvapen måste bort och talade starkt, ja nästan snubblande om varför. Det enda försvar som finns mot kärnvapen är att avskaffa alla kärnvapen!

När han berättade att han skulle tala för 10.000 vetenskapsmän gav jag honom – en fyrstjärning general – tips om **hur** han skulle tala. Jag som var en van talare hade fått samma råd av min man, som var organisatör av mycket stora möten när jag skulle tala vid jättemötet 1982 i Göteborg. Mitt råd var: snubbla inte i väg. Du är inte det viktigaste – det är publiken och dom måste få reagera. Andas, stanna upp och låt publiken reagera.

Några veckor senare fick jag brev från Butler, som överlycklig skrev "det blev succé". Tyvärr blev en tid efter att Canberra-kommissionens rapport presenterats, trycket mot den f.d. fyrstjärnige generalen Butler för hårt i USA och han orkade inte fortsätta kampen mot kärnvapen.

Det gjorde emellertid Joseph Rothblat. Rothblat, fysiker och själv jude, flydde Polen och ställde upp på att utveckla atombomben som så många andra forskare för att förhindra Hitler att få världsherravälde. När det var helt klart att Hitler inte klarat att framställa atomvapen, krävde Rothblat att Manhattan-projektet skulle stoppas. Nu behövdes det inga atomvapen. Men det ville inte varken militärer eller politiker och Rothblat som enda vetenskapsman lämnade projektet, förnekades amerikanskt medborgarskap och flyttade till England där han omskolade sig till läkare. Därifrån förde han kampen i alla år med fakta och argument mot kärnvapen. En underbar förebild.

Canberra-kommissionen fick nio månader på sig att presentera vår "baby" och till förvåning för en del presenterade vi ett fullständigt realistiskt program för totalt avskaffande av alla kärnvapen.

Även om kärnvapen betecknas som kalla krigets vapen, finns de fortfarande kvar i stor omfattning och måste avskaffas. Detta är ingen omöjlighet och inte drömmar från fredsrörelsen, vilket Canberrakommissionen visade.

Vi gav i Canberrakommissionen argument för vad som måste ske och föreslog att i de första omedelbara stegen måste vara att:

- 1) ta bort kärnvapen från omedelbar stridsberedskap (off alert)
- 2) skilj kärnvapen från kärnvapenbärarna
- 3) sluta utplacering av taktiska kärnvapen
- 4) sluta med kärnvapenprov
- 5) starta förhandlingar för att minska USAs och Rysslands kärnvapen
- 6) överenskommelse mellan kärnvapenmakterna att aldrig använda kärnvapen först och att aldrig använda kärnvapen mot icke-kärnvapenmakter.

Därefter skulle en serie av åtgärder vidtas; t.ex. stopp för produktion av klyvbart material och utarbetandet av ett avtal om en kärnvapenfri värld.

OFF ALERT

Det kan väl ändå inte vara så att kärnvapen ligger fullt stridsberedda, färdiga att omedelbart användas, långt efter att det kalla kriget är slut, frågar sig vän av ordning. Jo då, hur vansinnigt det än låter är det fortfarande så även om en del av dessa i Bush-Putin planen avlägsnas. Risker för ett kärnvapenkrig av

misstag genom dessa stridsberedda kärnvapen var och är uppenbar. Det lärde oss inte minst Lee Butler. Det är absolut nödvändigt att alla kärnvapen tas ur stridsberedskap, var hans lärdom.

SKILJ KÄRNVAPEN FRÅN KÄRNVAPENBÄRARNA

För att förhindra att kärnvapen snabbt sätts in måste kärnvapen separeras från sina robotar. Det kommer att ta en viss tid att göra robotar användbara och därmed ge utrymme för förhandlingar och samtal.

STOPPA UTPLACERING AV TAKTISKA KÄRNVAPEN

Utplacering av kortdistanskärnvapen eller s.k. taktiska kärnvapen placerade utanför USA och Ryssland måste upphöra och befintliga kärnvapen dras tillbaka.

STOPP FÖR ALLA KÄRNVAPENPROV

Ett krav som redan Alva Myrdal arbetat fram i en konvention i Geneve men som stoppades av bl a Storbritanniens premiärminister i samtal med Tage Erlander. Om alla kärnvapenprov stoppas kan inga nya kärnvapen utvecklas. I stället för ett totalt provstopp fick man då ett stopp för alla prov i atmosfären, vilket ledde till att kärnvapenmakterna förlade alla sina kärnvapenprov under jord och i ett slag kraftigt ökade alla kärnvapenprov. Alva var mycket besviken. Därefter har ett stopp för kärnvapenprov överenskommit, något som inte till punkt och pricka efterlevs.

FÖRHANDLINGAR MELLAN RYSSLAND OCH USA

har sen Canberrakommissionen påbörjats i den s.k. Bush-Putin planen och berör en del av deras kärnvapen men inte alla. Vårt förslag grundade sig på att först måste de stora kärnvapeninnehavarna dra ner sina stora mängder av kärnvapen innan man kan börja ställa krav på de andra kärnvapenmakterna att minska och avskaffa sina kärnvapen. USA och Ryssland måste ta ytterligare steg i verklig kärnvapenedrustning.

ALDRIG ANVÄNDA KÄRNVAPEN FÖRST ELLER MOT ICKE-KÄRNVAPENMAKTER

Detta är ett förslag som Sverige och andra länder tidigare drivit. Om kärnvapenmakterna förskriver sig att aldrig använda kärnvapen först minskar man risken påtagligt för ett kärnvapenkrig. Att inte använda kärnvapen mot en icke-kärnvapenmakt kan tyckas självklart men kräver också det en klar utfästelse. Detta

inte minst mot den nya kärnvapenstrategin från USA där 7 länder, varav 5 icke har kärnvapen, utpekats som tänkbara att använda kärnvapen emot.

Canberrakommissionen tillsattes av labourregeringen i Australien, som emellertid förlorade makten innan vår rapport var klar. Den senare borgerliga regeringen som varit kritisk till tillsättandet av kommissionen presenterade ändå vår rapport till FN och till nedrustningskonferensen i Geneve, men ingen regering inte ens den svenska, som hade två representanter i kommissionen, har seriöst drivit kraven vidare. Det gjorde emellertid Irland till granskningskonferensen om NPT år 2000 och lyckades med skickligt arbete föra in Canberra-kommissionens förslag i 13 punkter i form av ett handlingsprogram i slutdokumentet, som alla länder ställde upp på, även kärnvapenmakterna. Det gäller nu att slå vakt om detta beslut och kräva att arbetet påbörjas.

Den svenska regeringen genom Anna Lind tog initiativet till Blix-kommissionen om massförstörelsevapen. Men hjulet kan knappast uppfinnas på nytt, så Blix-kommissionen för fram i stort fram samma förslag som Canberrakommissionen.

Vad kan vi då göra och finns det något positivt att hänvisa till? Först av allt att lära oss mer. Sedan engagera oss och andra för att få bort alla kärnvapen från jordens yta, hav och luft. Och hindra dem att placeras ut i rymden. Agera gentemot vår egen regering och ställa krav på att den agerar. Inget mer tassande – ett aktivt agerande krävs.

Kräva att internationell lag gäller också för världens supermakt. Kräva att vårt eget lands regering inte tiger still utan aktivt förvaltar pundet från Alva Myrdal och Olof Palme. Och engagera unga människor i detta arbete. Det är deras framtid det handlar om.

En kärnvapenfri värld är inte en dröm, den är inte bara önskvärd utan fullt möjlig att genomföra. Vi behöver inte tusentals kärnvapen på missiler, ubåtar, fargyt eller flygplan som på någon minut är fullt stridsberedda. Vi vill inte ha små okontrollerade kärnvapen, som bärs omkring i resväskor. Vi behöver inte kärnvapen utplacerade runtom Ryssland i de nya NATO-länderna. Vi behöver inte ett missilförsvar – ett stjärnornas krig – mot inbillade fiender.

Vad vi behöver är en kärnvapenfri värld!

Kunskap, fakta och förslag saknas inte. Politikerna – regeringar och riksdagar – har fått redskap i sina händer; Canberra-kommissionens och Blixkommissionens rapporter, läkare mot kärnvapens vetenskapliga rapporter, NPT-beslutet 2000. De måste tvingas att använda dem. Vi måste tvinga dem att agera! Alla och envar av oss har ett personligt ansvar.

För *Inter armis silent leges*. När våldet talar, tystnar lagarna.

Det är vår uppgift att inte tiga still.